

Vitaminsy a minerální

- esenciální faktory výživy

Didaktika biochemie, DPS-2015, Jaroslava Horynová

	Množství v 1 tabletě	% DDD*
Železo	4,2 mg	30
Kyselina listová	200 µg	100
Vitamin C	40 mg	50
Vitamin K	30 µg	40
Vitamin E	6 mg	50
Vitamin A	400 µg	50
Vitamin B1	0,9 mg	82
Vitamin B2	1,1 mg	79
Niacin	12 mg	75
Kyselina pantothenová	4 mg	67
Vitamin B6	1 mg	71
Vitamin B12	1,3 µg	52
Biotin	50 µg	100
Jód	45 µg	30
Vitamin D	10 µg	200**
Hořčík	57 mg	15
Zinek	3 mg	30

* Doporučená denní dávka

** Evropský úřad pro bezpečnost potravin (EFSA) doporučuje pro děti od 4 do 10 let až 10 µg vitamínu D (pro děti od 11 do 17 let až 15 µg) zejména v období se sníženým slunečním svitem s cílem předcházet nepříznivým důsledkům jeho poddávkování právě u dětí.

<http://www.drmax-lekarna.cz/vibovit-vanoce-2014-stegosaurus.html>

Charakteristika vitamínů

Vitamíny = definovány jako organické exogenní esenciální katalyzátory heterotrofních organismů

- ovlivňují průběh biochemických reakcí
- nejsou to látky stavební, zásobní ani energetické
- jsou esenciální = nepostradatelné pro člověka
- umí je tvořit pouze rostliny nebo mikroorganismy
- nízkomolekulární látky
- 13 nejdůležitějších vitamínů

Něco málo z historie...

Pojem **VITAMIN** zavedl polský chemik

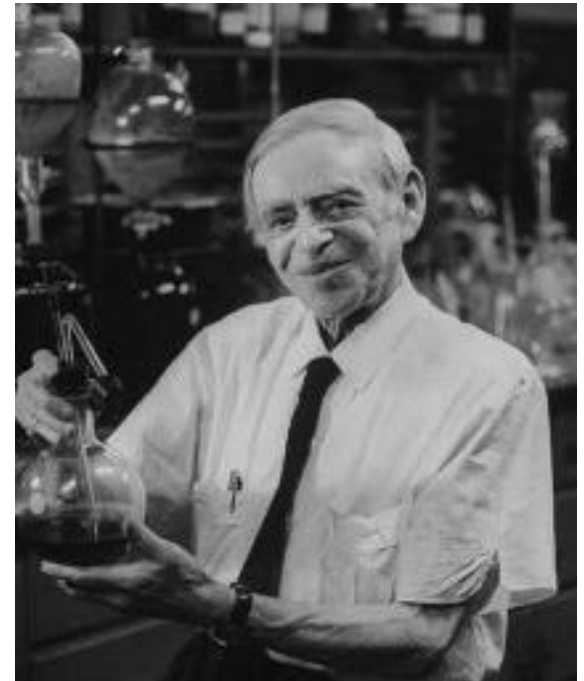
Kazimir Funk

„Vital amine“

(život = vita) (amin = dusíkatá látka).

vitamín C objeven v roce **1928**

– první chem. určený vitamín

<http://biolicey2vrn.ru/index/funk/0-394>

Klasifikace a dělení vitamínů

- pojmenovány podle **abecedy** – vit. A, B, C....
- **číselné indexy** – rozlišují vitamíny s podobnými fyziolog. vlastnostmi B₁, B₆, B₁₂
- **triviální názvy** - riboflavin, retinol, tokoferol...

Podle rozpustnosti dělíme vitamíny na 2 skupiny:

rozpustné v tucích (lipofilní)

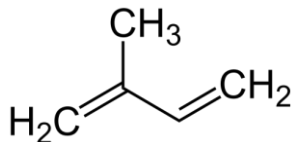
a

rozpustné ve vodě (hydrofilní)

A D E K

- nepolární
- deriváty izoprenu

**všechny ostatní
B C H PP**

- polární

- **hypovitaminóza**
- **avitaminóza**
- **hypervitaminóza**

ZDROJE VITAMÍNŮ

Zařad' vitamíny A, D, E, K, C, vit. skupiny B

ZDROJE VITAMÍNŮ

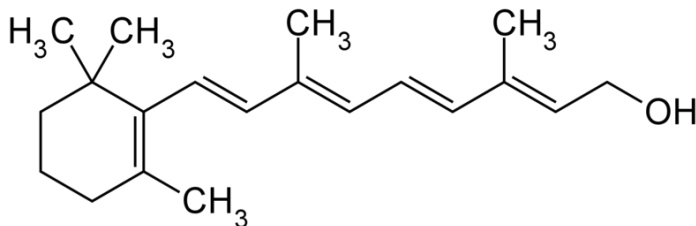

Zařad' vitamíny A, D, E, K, C, PP, B1, B2, B6, B5, B6, B9, B12

vitamín A - retinol

- pouze v živočišných tkáních
- v rostlinách → provitamín **β-karoten**
- **β-karoten** – ochrana před UV zářením
mrkev, rajčata, paprika
- **vitamín A** - složka zrakových pigmentů
- získává se z **másla, žloutku, jater, rybího tuku, mléka a luštěnin**
- **nadbytek** – otrava, v těhotenství se nesmí užívat - defekty plodu, osteoporóza
- **nedostatek** – šeroslepost, vypadávání vlasů, oslabení imunity

doporučená denní dávka pro člověka: 1,3 mg

Ilustrační foto – zdroje vitamínu A

vitamín D - kalciferol

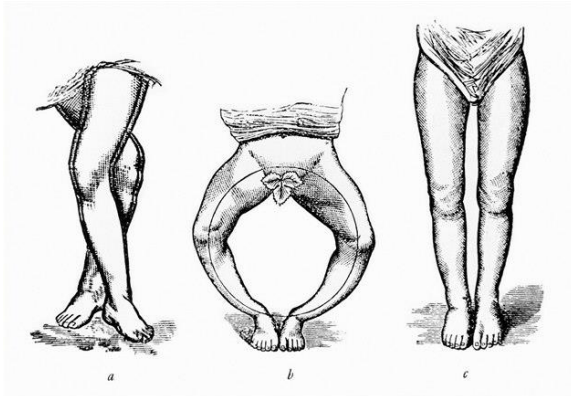
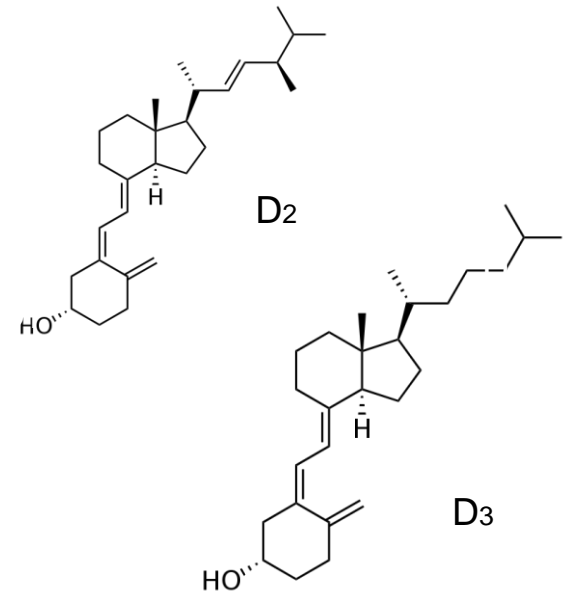
rozlišujeme provitamín **D₂** a **D₃**
v kůži se mění na vitamín účinkem UV

funkce: vstřebávání a metabolismus **Ca** a **P**

zdroj: rybí tuk, másla, žloutek, mléko

nedostatek: **křivice**, imunita

nadbytek: předávkování → kalcifikace srdce, ledvin

doporučená denní dávka pro člověka: 0,001 – 0,01mg

Ilustrační foto – zdroje vitamínu D

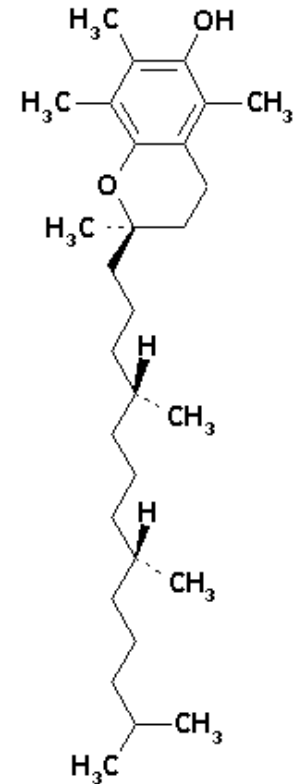
vitamín E - tokoferol

funkce: nejdůležitější antioxidant v těle, zabezpečuje správnou funkci pohlavních žláz

zdroj: rostlinné oleje, luštěniny, zelenina, máslo a vejce, obilné klíčky, pivo

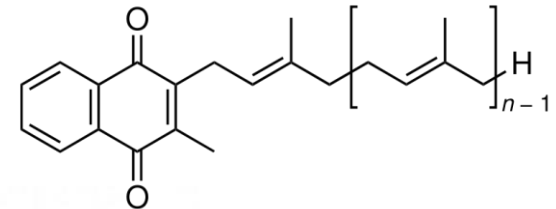
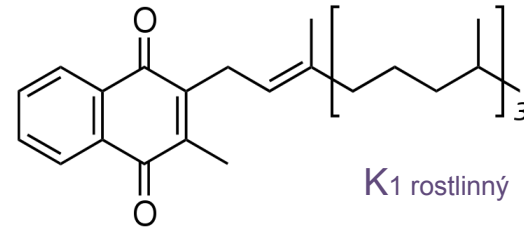
nedostatek: neplodnost samců, potraty

nadbytek: obecně málo toxický, dlouhodobé užívání vysokých dávek zhoršuje vstřebávání vitamínu K

doporučená denní dávka pro člověka: 20 mg

vitamín K - fylochinon

funkce: antioxidant, srážlivost krve

• syntetizuje ho střevní mikroflóra

zdroj: zelené rostliny, luštěniny, droždí

nedostatek: zvýšená krvácivost

nadbytek: syntetický způsobuje nadbytečný rozpad červených krvinek

doporučená denní dávka pro člověka: 100 µg

Opakování:

1. Co jsou to vitamíny?
2. Proč jsou takto nazvány?
3. Jsou to vysokomolekulární nebo nízkomolekulární látky?
4. Proč jsou esenciální?
5. Podle čeho se rozdělují?
6. Které vit. jsou lipofilní?
7. Které jsou hydrofilní?
8. Co je to hypovitaminóza, avitaminóza, hypervitaminóza?
9. Může se člověk předávkovat některými vitamíny? Jakými a proč?
10. Co je to beta-karoten?
11. Jmenuj alespoň 2 zdroje vit. A.
12. Jak se nazývá triviálně vit. D.
13. V jeho názvu najdeš prvek, který potřebuje tento vit. ke svému vstřebávání. Který to je?
14. Co může způsobit předávkování vit. D a nedostatek vit D?
15. Který z vitamínů rozpustných v tucích je nejdůležitějším antioxidantem?
16. Jaké jsou zdroje vit E?
17. Jaká je fce vit. E?
18. Co způsobuje nedostatek vit. K?

dobrovolný DÚ:

referát

1) Vit. C a moderní medicína

2) Homocystein

Zajímavý odkaz pro ty co se chtějí dozvědět více

<https://www.youtube.com/watch?v=XOY2b45wkck>

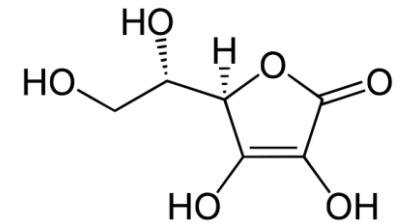
2. VH

Hydrofilní vitamíny a minerální látky

- opakování předešlé hodiny
- domácí úkol
- diskuse vit. C

vitamín C - kyselina L-askorbová

- na vzduchu je velice nestálý a ničí se teplem
- kyselý charakter, antioxidační vlastnosti

funkce: zachytává volné radikály, zvyšuje obranyschopnost, vstřebávání Fe

zdroj: ovoce a zeleniny, šípky, paprika...

nedostatek: únava, krvácení cév, kurděje

kurděje postihovali námořníky

doporučená denní dávka pro člověka: 50 – 75 mg

Vitamíny skupiny B

Vitamin B₁ – thiamin

funkce: metabolismus sacharidů (v Krebsův cyklus)

zdroj: střevní bakterie, kvasnice, obilniny, luštěniny, vnitřnosti, ořechy, mléko, pivo

nedostatek: nespavost, únava, nedoslýchavost, poruchy NS, **beri - beri**

Vitamin B₂ – riboflavin

funkce: katalyzuje přenos vodíku, je citlivý na světlo

zdroj: kvasnice, obilné klíčky, listová zelenina, rajčata, mléko

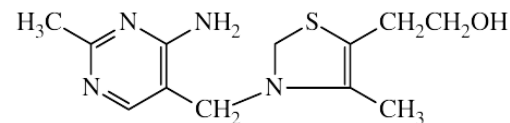
nedostatek: poruchy růstu a NS, záněty očí, **sliznic - koutky**

Vitamin B₅ – kyselina pantothenová

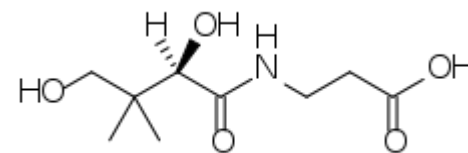
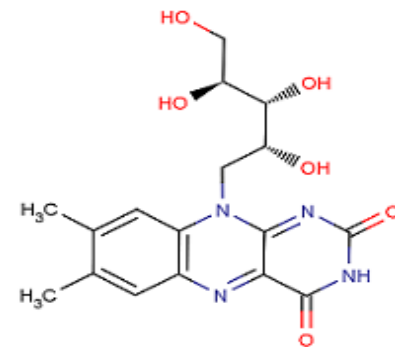
funkce: metabolických dějích všech buněk (koenzym A)

zdroj: kvasnice, játra, luštěniny, maso, ryby, vejce

nedostatek: horké nohy, nevolnost, ztráta pigmentu, křeče

káva a čaj snižují koncentraci B₁ v krvi

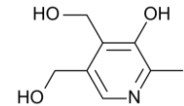

Vitamin B₆ – pyridoxin

funkce: důležitý pro metabolismus AK

zdroj: droždí, obilné klíčky, maso, játra, celozrnná mouka, brambory, pivo

nedostatek: kožní nemoci, nervové poruchy, pomalé hojení zánětů ran

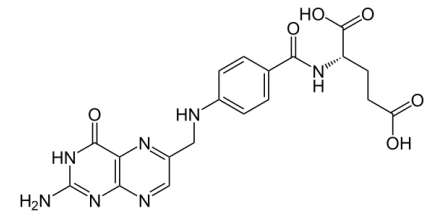

Vitamin B₉ – kyselina listová

funkce: syntéza NK, krvetvorba, vývoj plodu

zdroj: droždí, játra, vejce, maso, zelené části rostlin

nedostatek: je výjimečný

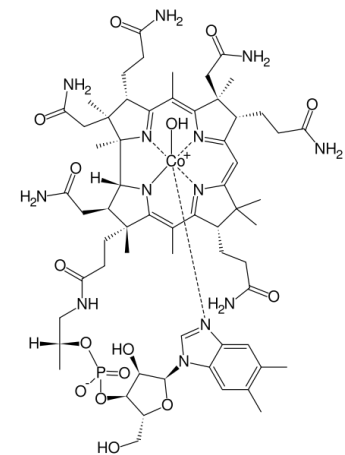

Vitamin B₁₂ – kobalamin

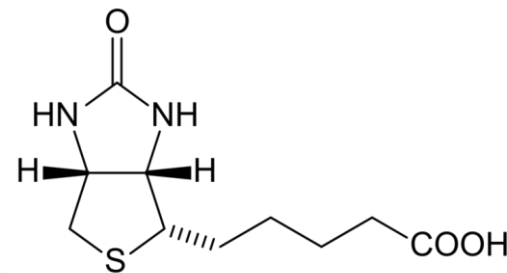
funkce: krvetvorba, metabolismus AK, NK, posiluje obranyschopnost a paměť

zdroj: játra, maso, střevní mikroflóra, mořské řasy

nedostatek – zásoba na několik let v játrech

vitamín H - biotin

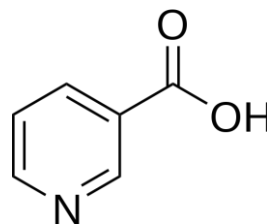
funkce: součást enzymů, katalyzuje přenos O a CO₂

zdroj: arašídy, žloutek, houby, květák a od střevních bakterií

nedostatek: nespavost, únava, deprese

vitamín PP

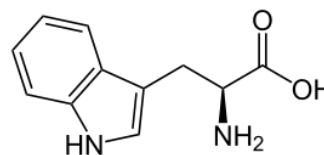
niacin (kyselina nikotinová)

funkce: snižuje hladinu **cholesterolu**, důležitý pro syntézu RNA, bílkovin a činnost kůže, nervové a trávicí soustavy, součást enzymů redoxních reakcí

zdroj: získává se z kvasnic, jater, masa a mléka, v těle savců vzniká z tryptofanu (aminokyselina)

nedostatek: pelagra

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Pellagra>

Některé biogenní minerální prvky důležité pro zdraví člověka.

- organismus je nutně potřebuje, nedokáže si je sám vytvořit
- příjem potravou a vodou
- mají významnou úlohu při růstu a při metabolismu organismu
- důležitý je vzájemný poměr těchto prvků
- aktivátory nebo součásti hormonů a enzymů
- hrají důležitou úlohu v prevenci civilizačních onemocnění.

Okolo 70 % všech anorganických látek v organismu → **Ca, Mg, Na, K, P, S, Cl**
Mikroelementy: **Fe, Zn, Se, Cu, I**

Potřebné minerály

Vápník Ca²⁺

Funkce: mineralizace kostí a zubů - > 90 % Ca
aktivace myosinu (sval. kontrakce)
srážlivost krve - fibrinogen → fibrin

Zdroje: mléko, mléčné výrobky, vejce, obiloviny, ořechy
zeleniny, houby

Nedostatek: u dětí křivice (rachitis), u dospělých osteoporóza

Zinek Zn²⁺

Funkce: součástí některých enzymů - antioxidační efekt
stimulace tvorby insulinu
metabolismus vitamínu A

Zdroje: vejce, kukuřice, ořechy, dýňové a sluneč. semínka

Nedostatek: lámavost nehtů, kožní problémy

Hořčík Mg²⁺

Funkce: aktivátor enzymů
mineralizace kostí, správnou činnost svalů a nervů
uvolňování energie z glukózy

Zdroje: vejce, kukuřice, - zelenina (mrkev, špenát, kapusta) - ovoce (broskve, maliny, hrozny)

Nedostatek: zvýšená únava, křeče, srdeční arytmie a úzkostné stavy

Potřebné minerály

Železo Fe²⁺, Fe³⁺ doporučená denní dávka je v ČR stanovena vyhláškou na 14 mg

Funkce: součást hemoglobinu a dýchacích enzymů

Zdroje: špenát, luštěniny, meruňky, tofu, mandle, ovoce

Nedostatek: anémie, závratě, únava

Sodík Na⁺

Funkce: správná funkce NS, zadržování vody v těle

Zdroje: jedlá sůl; minerálky, ryby špenát

Nedostatek: svalovými křečemi, bolest hlavy

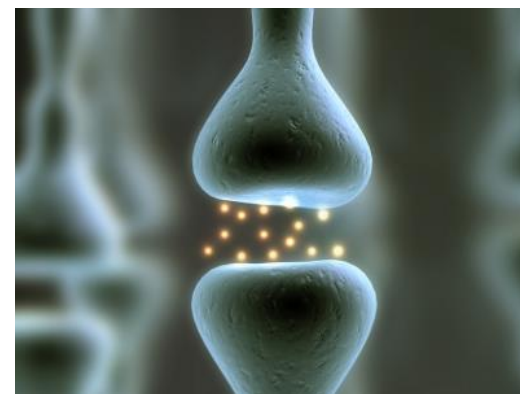
Nadbytek: zvýšení krevního tlaku a poškození cév

Draslík K⁺

Funkce: správném funkce NS, srdečního svalu

Zdroje: banány, rajčata

Nedostatek: poškození ledvin, arytmie

Potřebné minerální látky?

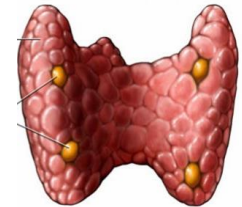
Jod I⁻

Funkce: hormony štítné žlázy, správný vývoj plodu

Zdroje: vejce, ořechy, jodizovaná sůl, houby, mořské ryby

Nedostatek: otokem krku, obezita, zvýšený chol.

Nadbytek: způsobit hubnutí, únavu, neklid, bušení srdce

Selen Se

Funkce: antioxidant, oxidace lipidů

Zdroje: vejce, ořechy, sója, brokolice

Nadbytek: vysoké dávky jsou toxické

Opakování

- 1) **Zakroužkuj správnou odpověď vitamíny jsou** (více správných odpovědí) a) katalyzátory autotrofních organismů
b) esenciální organické sloučeniny
c) nízkomolekulární látky tvořené pouze rostlinami
d) jsou zásobními a energetickými látkami
- 2) **U jakých vitaminů může nastat hypervitaminóza?** A) lipofilních
B) hydrofilních
C) lipofilních i hydrofilních
- 3) **Vypiš vitamíny rozpustné v tucích:** _____
- 4) **Kurděje způsobuje avitaminóza vitaminu:** _____
- 5) **Jaký z lipofilních vitaminů je antioxidant?** K B E
- 6) **Při nedostatku jakého vitaminu se objevuje krvácivost: (špatná srážlivost)** D A K
- 7) **Nedostatek , kterého vitaminu způsobuje šeroslepost?** _____
- 8) **Na metabolismu vápníku a fosforu se podílí vitamin:** _____
- 9) **Jaké vitaminy se nachází v pivu?** _____
- 10) **Který z vitaminů se nazývá triviálně RETINOL:** _____
- 11) **Jaká je doporučená denní dávka vit. C:** 500 mg 50 mg 5mg
- 12) **Jakou funkci v metabolismu člověka má Fe^{3+} :** _____
- 13) **Který z anorganických prvků stimuluje tvorbu inzulínu a metabolismus vit.A:** _____
- 14) **Které dva prvky jsou součástí nervové synapse:** _____
- 15) **Který z prvků je důležitý pro tvorbu hormonu štítné žlázy?** _____

LITERATURA

1. *Biochemie - prof.dr.Ing. Zdeněk Vodrážka, DrSc., 1999*
2. *Vitaminy - Prof. MUDr. Vratislav Schreiber, CSc., 1993*
3. *Vitaminy - PharmDr. Jan Žamboch, 1996*
4. *Harperova biochemie – R.K.Murray, 1998*
5. *skripta-potr-biochem.pdf*
6. *Vodrazka---Biochemie.pdf*
7. *Biochemie - Voetovi.pdf*
8. *ThiemeFlexibook ColorAtlasOfBiochemistry 2ndEdition.pdf*

Internetové zdroje

<http://www.washington.edu/wholeu/2014/01/21/vitamins/>

<http://www.spektrumzdravi.cz/nejdulezitejsi-vitaminy-mineraly-a-stopove-prvky>

<http://cs.wikipedia.org/>

<http://www.wikiskripta.eu/>

<http://www.zdravejedlo.sk/vitaminy>

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Vitam%C3%ADn>

<http://www.celostnimedicina.cz/mineralni-latky-jejich-zdroje-a-vyznam-pro-organismus.htm>

<https://www.youtube.com/watch?v=XOY2b45wkck>

<http://didaktikabiochemie.natur.cuni.cz/index.html>